

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

DR. UJVÁRI BLANKA

A hontalanság emberi jogi aspektusai
Különös tekintettel a hátrányos megkülönböztetésre

című doktori értekezés tézise

Témavezető:
Dr. Hajas Barnabás, egyetemi docens

Budapest
2022

Tartalomjegyzék

1. A kutatás célja és az értekezés szerkezete, a kutatás módszertana	3
2. A doktori értekezés főbb következtetései	7
3. A témakörben megjelent publikációim jegyzéke.....	10

1. A kutatás célja és az értekezés szerkezete, a kutatás módszertana

Álláspontom szerint korunk egyik legnagyobb emberi jogi jogsértéssel szembenézni kénytelen személyi körbe az állampolgársággal nem rendelkező személyek, azaz a hontalanok sorolhatók.

A hontalanok mellőzöttségével kapcsolatos állításomat alátámasztja a kutatási munka során szerzett tapasztalat, miszerint a hontalansággal kapcsolatos szakirodalom igen csekély – mely a magyar nyelvű szakirodalomra pedig különösen igaz. Következésképpen az értekezésemben hivatkoztam, a hontalansággal kapcsolatos elérhető források zömét a nemzetközi szakirodalomból használtam fel, valamint kiemelendőnek tartom annak ismertetését is, hogy rendkívüli hangsúlyt fektettem – részben a források hiánya, részben a következtetések pontos levonására tekintettel – az elsődleges források alapos elemzésére, mellyel összefüggésben angol, német, francia, olasz és spanyol nyelven kutattam.

A doktori értekezésben kísérletet teszek arra, hogy bemutassam a hontalanság problematikáját és arra keresek választ, hogy a jelenlegi nemzetközi jogi és alkotmányjogi keretek között biztosított-e, illetve biztosítható-e egyáltalán a hontalan személyek jogi sorsának rendezése.

A dolgozat egészére jellemző az alkotmányjogi és nemzetközi közjogi aspektusok együttes érvényesülése, a hontalanság kérdéskörének e két jogterület segítségével történő körbejárása. A disszertációban kifejezett figyelmet szenteltem az állampolgársághoz való jog, a hontalanság és a diszkriminációtilalom tárgyában fellelhető releváns joganyagok alapos elemzésére, valamint a hontalanság problematikájának esetjogi bemutatására, továbbá a hontalansággal kapcsolatos esettanulmányok ismertetésére annak érdekében, hogy még inkább felhívjam ezen emberi jogi jogsértésre a figyelmet a legrelevánsabb és egyben legsúlyosabb gyakorlati példákon keresztül.

Annak érdekében, hogy választ kaphassak a feltett kérdésekre, az értekezésben az állampolgársággal és a hontalansággal kapcsolatos szabályozást vertikálisan mutatom be, tehát a hontalanság nemzetközi, uniós és magyar vonatkozásait. A disszertációban különös hangsúlyt fektetek az állampolgárság koncepciói, valamint az állampolgárság keletkezésének jogcímei és az állampolgárság megszerzése elveinek bemutatására.

Mindemellett ugyanakkor rendkívül fontosnak tartom az értekezésben a nemzetközi közösség azon erőfeszítéseinek ismertetését, melyeket a hontalanokkal szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében tett, melyet különös tekintettel az elmúlt 100 év jogfejlődését vizsgálva mutatok be.

A disszertációban továbbá ismertetem az európai uniós jogi jogfejlődést is, mely a hontalansággal összefüggésben hozott négy előzetes döntéshozatali eljárás eredményként született ítéletben merül ki.

A dolgozat történeti része során kitérek a magyar állampolgársági jogi szabályozás bemutatására is, kezdve az első magyar állampolgársági jogszabály elemzésével, egészen a hatályos törvényig és a hatályos hontalanság megállapítása iránti eljárásig, illetve az Alkotmánybíróság hontalanság tárgyában ezidáig hozott két döntéséig.

Az értekezésben egy külön fejezetben foglalkozom a szabályozás egyik legfontosabb pontjával, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében New Yorkban, 1954. szeptember 28-án létrejött, a Hontalan Személyek Jogállásáról szóló Egyezmény (továbbiakban: 1954. évi Egyezmény)¹ alapos elemzésével. Kulcsfontosságúnak tartom bemutatni ugyanis azon jogokat, amelyeket a hontalanok számára a szerződő államoknak feltétlenül biztosítani szükséges annak érdekében, hogy az állampolgárságuk hiánya ne gátolja meg e személyeket a helyzetükhöz mérten legteljesebb joggyakorlásban az állampolgárság megszerzéséig terjedő időszakban.

Fontosnak tartom ismertetni a nemzetközi közösség kifejezetten a hontalanság felszámolásával kapcsolatos programjait, erre figyelemmel részletesen elemzem az ENSZ tíz éves időintervallumra szóló I Belong kampányát és a Fenntartható Fejlődési Célokat, amelyek célja a hontalanság felszámolása.

A jogi környezet ismertetését követően ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy mindez hogyan valósul meg a gyakorlatban? A kutatás során ennél a pontnál eljutottam a dolgozatom egyik fő eleméhez, a hátrányos megkülönböztetés és a hontalanság közötti szoros összefüggéshez.

A doktori értekezés egyik legfőbb célja annak bemutatása, hogy milyen rendkívül fontos szerepet játszik a diszkrimináció a hontalanság örökítésében, a hontalan személyek marginalizálódásában. Ezzel összefüggésben az értekezés rámutat arra, hogy a faji és etnikai származás, valamint a nem azok a leginkább kiemelt védett tulajdonságok, melyek alapján az állampolgárság önkényes alapon megfosztásra kerül, illetve amelyre vonatkozóan az állampolgársági jogszabályok diszkriminatív rendelkezéseket tartalmaznak a nők tekintetében az állampolgárság gyermekükre való örökítése szempontjából, melynek relevanciáját a jelen dolgozatban szereplő számos esettanulmány alátámasztja.

---

¹ United Nations, Treaty Series, vol. 360. 117.

A disszertáció immanens részét képezik minderre figyelemmel a hátrányos megkülönböztetés fogalmának és a diszkrimináció különböző formáinak részletes elemzése, valamint a hátrányos megkülönböztetés hontalanságra gyakorolt hatásának bemutatása. A hontalansággal kapcsolatos joganyag vertikális ismertetését is szem előtt tartva, a hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos legrelevánsabb joganyag vertikális elemzésére is figyelmet fordítok, ennek megfelelően az univerzális nemzetközi jogi, regionális nemzetközi jogi, uniós jogi és a magyar szabályozás kerül ismertetésre az értekezésben. A hátrányos megkülönböztetés és a hontalanság közötti összefüggés tekintetében számos esettanulmányt ismertetek az értekezésben, melyek célja, hogy rávilágítsanak a hontalanság magnitúdójára és a hátrányos megkülönböztetés megkerülhetetlen szerepére a hontalan személyek számának növekedése tekintetében.

A doktori értekezésben nemcsak a „Záró gondolatok” részben fordítottam hangsúlyt a következtetések megállapítására, ugyanis minden egyes fejezet végén kiemelt figyelmet fordítottam arra, hogy az adott fejezetben írtak kapcsán röviden összefoglaljam a megállapításaimat, ezzel is kihangsúlyozva a legalapvetőbb összefüggéseket, melyekre a kutatási munka során jutottam.

A doktori értekezésemet hiánypótlónak szánom, mert magyar nyelven nem született még olyan összefoglaló mű, amely a hátrányos megkülönböztetés és a hontalanság közötti összefüggést mutatja be. A disszertáció további célja, hogy felhívja a figyelmet a hontalanságra – különösen tekintettel annak a hátrányos megkülönböztetéssel való kapcsolatára –, mint napjaink egyik méltatlanul mellőzött emberi jogi válságára és választ találjon arra, hogy a jelenlegi nemzetközi és alkotmányjogi keretek mellett rendezhető-e a hontalan személyek jogi sorsa.

Ami a kutatómódszertani kérdéseket illeti, a doktori értekezésben kitűzött célok beteljesítése érdekében felkutattam a témában elérhető magyar és nemzetközi szakirodalmat, mellyel összefüggésben arra a megállapításra kellett jutnom, hogy magyar nyelven igen mérsékelt a hontalansággal kapcsolatban fellelhető szakirodalom. Mindennek fényében a dolgozathoz gyűjtött anyagok immanens része idegen nyelvű forrásból származnak.

Figyelemmel továbbá arra, hogy a hontalanság egészében kifejezetten egy eddig nem széles körben kutatott témaként tekinthető, a doktori értekezésen való munka során kiemelt figyelmet fordítottam a szabályozás vertikális ismertetésére, erre figyelemmel az elsődleges források elemzésére, így különös tekintettel a hontalansággal kapcsolatos nemzetközi emberi jogi dokumentumok, az uniós jog, valamint a hazai vonatkozó jogszabályok részletes bemutatására,

valamint az értekezésben ismertett országok állampolgárság megszerzéséről szóló jogszabályai részletes ismertetésére.

2. A doktori értekezés főbb következtetései

Legtöbbünk számára az állampolgárság egy olyan alapvető jogosítvány, melynek meglétét természetesnek vesszük. Az állampolgársághoz fűződő jogaink gyakorlását pedig magától értetődőnek, evidensnek tekintjük. Az átlagember bele sem gondol abba, hogy állampolgárságunk nem eleve elrendelt, hanem az számos feltétel, illetve tényező együttes megléte esetén realizálódik.

Az állampolgársággal kapcsolatos jogosítványok észrevétlenül vannak jelen mindennapjainkban, így példaként említve az oktatáshoz való jogot vagy az egészségügyi ellátáshoz való jogot. Mindezeket természetesnek vesszük, holott ez sajnálatos módon még napjainkban is sokak számára csupán egy vágyott privilégiumként képzelhető el. A kutatásom során megerősítést nyert az a megállapítás, hogy a hontalanság napjaink egyik méltatlanul elfeledett emberi jogi válsága, a hontalanság természetéből fakadóan annak magnitúdójával összefüggésben csak megközelítőleg lehetnek sejtéseink. A hontalan személyek ugyanis nem rendelkeznek állampolgársággal, így az állampolgársághoz fűződő jogukat képtelenek maradéktalanul gyakorolni, ennek következtében a társadalom peremére szorulnak, marginalizálódnak, így nem képesek aktívan részt venni a társadalom mindennapi életében.

Az értekezésben megjelölt célok és kérdésekre való válasz keresése érdekében kutatásomat az állampolgárság koncepcióinak bemutatásával, valamint az állampolgárság keletkezési jogcímei és az állampolgárság megszerzésére szolgáló elvek témájában kezdtem meg. A kutatómunka során arra jutottam, hogy az állampolgárság keletkezésének jogcímei és megszerzésére szolgáló elvek önmagukban történő alkalmazása nem alkalmas a hontalanság problémájának kiküszöbölésére, ugyanakkor ezen elvek együttes alkalmazása vagy kiegészítő elvként történő alkalmazása megfelelő megoldást jelenthet a hontalanság felszámolásával összefüggésben, melyet figyelembe véve megvizsgáltam a nemzetközi egyezményekben a hontalanság elkerülése érdekében érvényesülő elveket, azok hatékonyságát a hontalanság elleni fellépésben.

A hontalanság témájának átfogó kutatása során a szabályozás vertikális vizsgálatokor arra a megállapításra jutottam, hogy habár a nemzetközi jogfejlődés eredményeként köszönhetően megannyi egyezmény kifejezetten rögzíti az állampolgársághoz való jog fontosságát, a nemzetközi közösség mégsem tudott megoldást találni a hontalanság kiküszöbölésére. Következésképpen megállapítható, hogy a nemzetközi közösség részéről a szándék a hontalan személyek helyzetével kapcsolatos megoldás megtalálásában egyértelmű volt az Emberi Jogok

Egyetemes Nyilatkozatának² megalkotásától fogva, ugyanakkor az elfogadott nemzetközi egyezmények funkciójukat tekintve nem bizonyultak elégségesnek a hontalanság felszámolására. A nemzetközi közösség erőfeszítései közül ugyanakkor kiemelendő a 1954. évi Egyezmény, mely általánosságban véve pozitív hatással bír a hontalan személyek jogainak érvényesítése kapcsán és a problémára való figyelemfelhívás tekintetében. Ugyanakkor mivel az abban foglaltak nem kikényszeríthetők – és álláspontom szerint nem is feltétlenül megfelelőek a probléma kiküszöbölése tekintetében –, az egyezmény önvégrehajtónak minősül, viszont ez azt is jelenti, hogy a hontalanság felszámolására és a hontalan személyek jogainak érvényesítése tekintetében nem kínál megfelelő megoldást, tekintettel az egyes országokban hiányzó politikai akaratra és a különböző országok eltérő társadalmi hagyományokban rögzült elveire.

A nemzetközi közösség hontalanság kiküszöbölésére vonatkozó kampányai tekintetében, így az ENSZ I Belong kampányával, valamint a Fenntartható Fejlődési célokkal összefüggésben szükséges megállapítani, hogy azok a figyelemfelhívó szerepüket tekintve kiemelt helyet érdemeltek az értekezésben, ugyanakkor meglátásom szerint irreális célokat fogalmaznak meg. Erre tekintettel e kampányok sem szolgálhatnak a hontalanság felszámolása iránti küzdelem zászlóshajóiként.

Álláspontom szerint a hontalanság kiküszöbölésére, különösen a gyermekhontalanság elkerülésére az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos elvek közül a legmegfelelőbbben a gyermekhontalanság elkerülését szolgáló kiegészítő elvként működő *ius soli* ad megfelelő választ. Ugyanis az állampolgárság megszerzésére szolgáló elvek alkalmazása önmagukban nem szolgálnak megfelelő megoldással, ahogyan az értekezésben is részleteztem, ezen elvek együttes alkalmazása kínálhat adekvát választ. A gyermekhontalanság elkerülését szolgáló kiegészítő elvként működő *ius soli* alkalmazása tehát a gyakorlatban kizárhatná a gyermekhontalanságot, ezáltal megoldást adva a disszertáció bevezető részében feltett kérdésre, miszerint létezik-e olyan módszer, amely érdemben tud reflektálni erre a rendkívül súlyos és méltatlanul mellőzött emberi jog problémára.

Ugyanakkor figyelemmel arra, hogy minden egyes ország más és más jogi, történelmi, szocio-kulturális hagyományokkal és mélységekkel rendelkezik, a hontalanság kiküszöbölésére szolgáló egységes megoldás alkalmazása álláspontom szerint utópisztikus. A doktori értekezésben részletesen ismertetett nemzetközi egyezmények által kínált egységes és általános megoldás jelenti egyben a problémát is, ugyanis az államok fentebb említett különbözőségei

---

² UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III)

miatt szinte lehetetlen egy olyan egységes megoldás vagy rezsím kialakítása, amely minden ország specifikumát figyelembe véve tudná megoldani a hontalanság problematikáját. E problémát tetőzi továbbá, hogy az államok aktuális, belső problémái mindig előre valóbbak lesznek, mint a területükön élő hontalan személyek jogi helyzetének megfelelő módon történő rendezése és a hontalanság felszámolása.

A doktori értekezés egy külön fejezetében vizsgáltam a hátrányos megkülönböztetés és a hontalanság közötti összefüggést. A kutatási folyamat során arra a megállapításra jutottam, hogy a diszkrimináció és a hontalanság közötti relációt akként lehet leírni, mint egy saját farkába harapó kígyó, melyet alátámaszt a disszertációban szerepeltetett hipotézis, miszerint hátrányos megkülönböztetés nélkül nem beszélhetünk hontalanságról. A diszkrimináció a hontalanság nemcsak következménye, hanem egyben oka is. A hipotézis alátámasztására szolgál továbbá számos, az értekezésben ismertetett esettanulmány is, különös figyelemmel a faji vagy etnikai származáson alapuló diszkriminációra és a nemi alapú hátrányos megkülönböztetésre.

Következésképpen, a diszkrimináció a hontalanság alfája és ómegája és egyben a hontalanság problematikájának megoldása is, azaz a diszkrimináció felszámolásával a hontalanság is kiküszöbölhető. Ugyanakkor bízva a jövőben, az államok és a nemzetközi közösség remélhetőleg nagyobb figyelmet fordítanak a hontalanság felszámolását célzó küzdelemre és az emberi méltóság maradéktalan érvényesítésére.

3. A témakörben megjelent publikációim jegyzéke

- UJVÁRI Blanka: *The Causes of Statelessness*. In: Marcel, SZABÓ; Petra, Lea LÁNCOS; Réka, VARGA (szerk.) *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2017*, The Hague, Hollandia: Eleven International Publishing, 2018. 105-113.
- UJVÁRI Blanka: A nemi alapú diszkrimináció és a hontalanság kapcsolata. *IUSTUM AEQUUM SALUTARE* 3. (2018) 251-266.
- UJVÁRI Blanka: *Statelessness in the European Union - An Issue to Be Solved*. In: Marcel, SZABÓ; Petra, Lea LÁNCOS; Réka, VARGA (szerk.) *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2018*, The Hague, Hollandia: Eleven International Publishing, 2019. 389-401.
- UJVÁRI Blanka: Az állampolgárság nemzetközi jogi vetületei, különös tekintettel a hontalanságra: Az elmúlt 100 év jogfejlődése. *Iustum Aequum Salutare* 2. (2020) 179-198.
- UJVÁRI Blanka: A gyermekhontalanság megelőzésére vonatkozó nemzetközi szabályok: A gyermekhontalanság, mint a gyermek mindenekfelett álló érdekének antitézise. *Pázmány Law Working Papers* 1. (2020) 1-16.
- UJVÁRI Blanka: Az állampolgársághoz való jog és a hontalanság kapcsolata Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare* 1. (2021) 287-303.
- UJVÁRI Blanka: Az Alkotmánybíróság hontalansággal kapcsolatos határozatai. *Fontes Iuris: Az Igazságügyi Minisztérium Szakmai Folyóirata* 2. (2021) 9-15.
- UJVÁRI Blanka: Gondolatok a hontalan személyek jogállásáról szóló 1954. évi Egyezményről. *Pázmány Law Working Papers* – megjelenés alatt